

criteris per al desenvolupament de la didàctica dels productes literarioculturals

Glòria Bordons

Principis metodològics generals

Tota oferta literària lligada al territori (rutes, exposicions, visites a una casa-museu, etc.) pot tenir com a usuari un públic escolar. És més: alguns d'aquests productes tenen l'alumnat de Primària, de Secundària o d'Escoles d'Adults com a principals usuaris. És bo, doncs, que quan es planifiqui una ruta literària, una exposició, etc. s'hi pensi. I no únicament en allò que el o la guia explicarà o llegirà, sinó en les activitats concretes que es poden realitzar tant abans com durant i després de la sortida.

En una activitat d'aquest tipus es poden aconseguir molts aprenentatges: es coneix millor l'entorn, s'adquireixen nous coneixements culturals, es millora la llengua (s'escolta, es llegeix, es parla i s'escriu), s'enriqueix la capacitat creativa, s'aconsegueix cohesió en el grup, es poleixen comportaments i actituds, etc.

Perquè una activitat didàctica sigui efectiva, de manera general cal tenir en compte els principis següents:

- Afavorir la implicació personal de l'alumnat en les activitats educatives. S'aprèn i s'assimila allò que es fa. D'altra banda, les activitats massa dirigides per part del professorat o dels responsables poden ocasionar avorriment i una actitud passiva, no gens favorable per a un bon rendiment de l'activitat.
- Aplicar l'autosocioconstructivisme o, dit d'una altra manera, fer que les coses hagin de passar de l'individu al grup per entre tots construir el coneixement. El treball en grup provoca la implicació en la tasca que s'estigui desenvolupant i el fet de descobrir un mateix les coses fa que aquestes no s'oblidin fàcilment.
- Dialogar i contrastar opinions. En literatura, tothom pot interpretar els textos segons les experiències viscudes o les creences de què parteixi. Parlar a partir de les obres és la millor manera d'interioritzar-les. Compartir-ne el significat facilita la motivació envers allò que s'està fent.
- Relacionar la literatura amb tots els aspectes de la realitat i de la persona que s'hi prestin. A partir dels textos literaris es pot parlar d'història, d'economia, de geografia, de tradicions i costums, de caràcters, de canvis socials, de religió, d'art, de valors i creences, etc. Qualsevol aspecte de la vida humana hi pot ser

tractat i parlar-ne. Fer que els diferents participants puguin dir-hi la seva és la millora manera de “gaudir” amb una activitat que es fa fora de l’aula.

Un apunt sobre els itineraris literaris

Al capítol sobre les rutes literàries Llorenç Soldevila ha parlat a bastament de com s’ha de preparar una ruta i quines han de ser les qualitats d’un bon guia. Voldria afegir en aquest petit espai que no sempre s’ha de tenir a la vora un “indret literari” marcat pels escrits d’un o diversos autors. De vegades, ens pot interessar “literaturitzar” un espai que *a priori* no ho està. Prop dels llocs on es fan classes hi pot haver parcs, jardins o altres indrets ideals per passejar-hi o relaxar-se. Realitzar una ruta literària participativa per un lloc com aquests cohesionarà el grup i li farà veure la literatura, de ben segur, d’una altra manera. N’hi ha prou amb el fet de proporcionar una gran quantitat de textos classificats per temes o antologies temàtiques perquè cadascú (o cada grup) triï els seus textos, se’ls prepari (per llegir-los en veu alta) i busqui alguna cosa a dir-hi.

Això és possible de fer-ho des de la perspectiva del professor, però des de la d’un centre que organitza rutes i que agafa grups sense conèixer els assistents, cal buscar estratègies per suscitar el diàleg (fer preguntes directes, tocar punts que apel·lin a les experiències personals de cadascú) o buscar textos en què sigui possible la dramatització. Per exemple, a la ruta literària brossiana que es realitza per Ciutat Vella de Barcelona, s’hi ha incorporat la representació d’una acció teatral en un dels llocs, en què els alumnes designats han d’anar fent allò que va llegint el guia.

Més difícil és organitzar rutes per a l’alumnat de Primària, tant perquè l’itinerari no pot ser massa llarg com perquè els assistents tampoc aguanten explicacions massa complexes. S’imposa aleshores la tria de poques parades, en les quals s’hi puguin desenvolupar activitats lúdiques o creatives a partir dels textos. Tot seguint amb l’exemple de Brossa, es desenvolupà una proposta didàctica per a l’alumnat de Primària a partir dels “Jardins Joan Brossa” a l’antic Parc d’atraccions de Montjuïc de Barcelona. L’existència de petits jocs musicals (es poden interpretar petites peces movent determinats aparells o saltant sobre coixins fixos) ens conduí a una tria de poemes amb molt de ritme o bé molt repetitius perquè els nens poguessin reproduir-ne la música mentre el guia els llegia. Al mateix temps, la presència d’escultures dedicades a personatges emblemàtics com Charlie Rivel, Joaquim Blume o Carmen Amaya ens portà a completar la proposta amb petites explicacions sobre la biografia d’aquestes

persones i amb la lectura de poemes lúdics, alguns dels quals representables, al voltant de les arts que ells desenvoluparen.

No és fàcil de planificar rutes d'aquest tipus però amb un ampli coneixement de textos literaris i intentant posar-se a la pell de l'alumnat, podem aconseguir la implicació desitjada i suscitar l'interès per llegir aquell autor o aprofundir sobre el tema.

Un altre apunt sobre les exposicions literàries

Com ens ha indicat Carme Arenas, en moltes ocasions, quan es planifica una exposició, cal pensar també en possibles activitats didàctiques o en un dossier específic per a les escoles. Tant en un cas com en l'altre, cal provocar la participació. Per tant, la millor visita a una exposició és aquella que no només “explica” sinó que “pregunta”, de manera que a partir del contrast de les respostes dels assistents es vagi construint el nou significat. Una activitat poc desenvolupada en les exposicions literàries i que, en canvi, és prou coneguda en l'àmbit de l'art, és la del taller. Si després d'una visita a una exposició, hi ha la possibilitat que els alumnes dibuixin “a la manera de” o pintin o experimentin amb formes i colors, per què no fer el mateix amb les paraules?

Aquesta experiència s'ha dut a la pràctica quan l'exposició ja era, en part, “visual”, com en algunes exposicions de Brossa, en què s'han desenvolupat tallers, mig “visuals” (fer objectes poètics o poemes visuals), mig “literaris” (escriure poemes a partir de material lingüístic extret dels mitjans de comunicació). O recentment en una exposició realitzada a Alella (en el marc del cicle Espais de Poesia), en què dos grups de nens de 2n de Primària visitaren l'exposició “El signe poètic” d'Abdó Martí i, després d'una petita visita “dialogada” en què ells havien de dir què hi veien en els objectes poètics, realitzaren un taller en què, d'una banda, feren els seus “objectes poètics” i, de l'altra, traspasaren a paraules les seves troballes, tot escrivint un poema curt.

Cal atrevir-se, doncs, a planificar activitats tipus taller al voltant d'exposicions literàries que s'hi prestin. Si ens aventurem a pensar en exposicions ja realitzades, per què no un “taller de contes curts” a partir de l'exposició de Quim Monzó? O un “taller de descripcions de personatges populars” a partir de l'exposició “Pla, l'Hermós i companyia”?

Finalment, per completar aquests apunts, em volia referir a la necessitat de planificar més activitats literàries en museus dedicats a altres àmbits culturals. Al MNAC, s'han programat, en algunes ocasions, activitats didàctiques que permeten aprofundir en el

noucentisme o modernisme literari a partir de les obres d'art allà exposades. Hi ha hagut, de vegades, exposicions que resulten particularment gratificants per a la literatura, com una dedicada al Paisatgisme català l'any 1994 o la dedicada a Rodin de fa uns anys. En aquest darrer cas, la didàctica desenvolupada en un curs universitari fou prèvia a la visita (presentant les relacions de Rodin amb la literatura: Dante, Balzac, Baudelaire, etc.), durant la sortida (recorregut dels diferents àmbits, focalitzant l'atenció especialment en les escultures que tenen una història al darrere i apuntant les impressions suggerides per aquestes obres per finalment escollir una peça de cada àmbit i escriure'n una breu descripció per recordar-la) i després de la visita (compartint amb els companys la selecció d'obres, comentant les sensacions viscudes i escrivint cadascú un conte a partir d'una de les escultures escollides).

De la mateixa manera, molts altres petits museus o centres d'interpretació podrien plantejar activitats "literàries" per als visitants escolars perquè tot està relacionat amb la literatura. Centrant-nos en l'Alt Pirineu, hi ha prou material per organitzar propostes didàctiques al voltant del tema de la papallona en el Museu de les Papallones de Catalunya o entorn la vida quotidiana dels segles passats en l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu d'Esterrí o al Museu de la Val d'Aran, entre molts d'altres. El ric patrimoni literari del Pirineu a què fa referència Albert Vilaró en aquest llibre permet, de ben segur, una tria adequada segons el tema que es vulgui tractar.

Treballs puntuals de poesia i territori

Per acabar voldríem posar un exemple d'activitats didàctiques a partir d'un poema escrit a Farrera del Pallars. Es tracta d'un dels textos triats pels assistents al curs per formar part de la ruta que després es va realitzar pels voltants del poble¹. Els comentaris que es van fer durant la lectura del poema ens inspiraren aquestes propostes que tenen en compte tot el que hem anat dient fins ara: apliquen els principis generals esmentats, procuren aprofundir en la comprensió dels textos a partir del coneixement de la història, la geografia, els costums, etc.; fan reflexionar sobre els canvis socials, ambientals, etc. que es produeixen en els territoris i adquirir un criteri propi; desenvolupen la comprensió de diferents maneres de veure l'entorn; i promouen l'escriptura amb sentit.

¹ Jaume Subirana: "El patge Jonàs flaqueja camí de Santa Maria de la Serra". Inclòs a la ruta annexa al llibre. També podeu veure les propostes a http://www.viulapoesia.com/pagina_2.php?tipus=1&subtipus=2&itinerari=51&idpoema=913.

1. L'església de Santa Maria de la Serra, a la Coma de Burg del Pallars Sobirà, ha viscut molts esdeveniments des dels seus orígens al segle XI. Però havia tingut la seva importància. Llegeix les notes següents del senyor Joaquim Braquer de l'any 1907 i localitza al Google Maps tots els indrets que s'hi esmenten:

“En l'acta de consagració de la catedral de la Sèu, del any 819, ja se parla de les esglésies existents en les valls de Tirvia: Ipsas parroquias de Valle Tirbiense, Baien et Alendo cum Ferrera et Burg et Viros. Les parroquies actuals corresponen totes al arxiprestat de Tirvia, en lo bisbat de la Sèu d'Urgell. La del Burch es rural de 1ª, dedicada a Sant Bartomeu; la esglesia es relativament moderna y fora del poble hi ha la capella de Sant Francesch. La de Ferrera dedicada a Sant Roch[1], es de entrada y la capella de Nostra Senyora de la Serra, de antiga construcció, està situada dalt d'un turó, des de ahont se dominen amplex horitzons. La de Montesclado es rural de 2ª, dedicada a Sant Esteve; es moderna, trobant-se la esglesia vella en estat de ruina, una mica apartada del poble ab lo fossar adjunt a ella. En los demás lloch, si bé hi ha esglesia, no hi resideix capellà. La de Glorieta té per patró Sant Quirze, aquí anomenat Sant Quirchs, al qual se té per advocat per les criatures ploraneres. La esglesia de Alendo, de antiga construcció, es desfigurada per obres posteriors; y finalment la de Mallolis té a Sant Martí com a titular”.

2. Mira les fotografies de Santa Maria de la Serra que tens més avall, llegeix amb deteniment el poema de Jaume Subirana, busca al diccionari les paraules que no entenguis i pensa en les analogies que han permès al poeta comparar-la amb un animal o un rèptil. Amb quina bèstia la compararies tu? Busca a Internet les imatges de l'animal que consideris més apropiat.
3. El poema porta el títol de “El patge Jonàs flaqueja camí de Santa Maria de la Serra”. Subratlla amb color vermell els mots del poema que podries relacionar amb “patge”. I amb color blau, els relacionats amb “Jonàs”. Si no saps qui era aquest personatge, consulta el Llibre de Jonàs a la Bíblia. També pots trobar informació http://ca.wikipedia.org/wiki/Llibre_de_Jon%C3%A0s.
4. Sabent ja els elements que procedeixen de l'escena de l'adoració dels Reis Mags a Jesús i els que provenen de la història bíblica de Jonàs, interpreta el poema. Posa en comú les teves conclusions amb els teus companys i debateu-ho.
5. La capella de Santa Maria de la Serra fa molt de temps que està abandonada i en estat ruïnós. Presenta un gran esvoranc a l'absis. Durant la guerra civil espanyola es féu servir com a refugi de tropes i, posteriorment, com a estable. Cal recordar que, a les darreries de la guerra, el front estigué a Tírvia. Les tropes republicanes s'hi feren fortes i la població rebé de valent, de manera que poques foren les cases que es mantingueren dretes. En avançar les tropes franquistes, les republicanes fugiren cap a França a través de la coma de Burg.

Amb tots aquests elements i una mica d'imaginació, escriu una petita narració històrica ambientada a Santa Maria de la Serra. Potser la història d'un soldat o la d'un pastor que posteriorment troba un record personal, etc. Només cal que pensis en el/s personatge/s, un conflicte i com va acabar el que hagi imaginat.

6. Et sembla un “ventre acollidor” aquesta vall? Creus que la vida aquí devia ser dura fa uns anys? Des de 1996, a Farrera hi ha un Centre d'Art i Natura. Visita la seva [web](#). Per parelles, debateu si aniríeu a viure a un indret semblant, quina feina faríeu, etc. Escriviu les vostres conclusions i després discuteu-ho entre tots els companys.

